

УДК 338.439.02

В.Г. Настич

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Анотація. Проведено аналіз основних складових споживчого аспекту продовольчої безпеки. Розглянуто фактори продовольчої безпеки, порогові значення індикаторів стану продовольчої безпеки в Україні.

Ключові слова: продовольча безпека, механізм, забезпечення безпеки, фактори безпеки, стратегія розвитку.

Summary. The analysis of the main components of the consumer aspect of food security. The factors of food security thresholds indicators of food security in Ukraine.

Key words: food security mechanism, security, safety factors, strategy development.

Постановка проблеми. Становлення України як учасника міжнародних економічних відносин об'єктивно вимагає забезпечення національної безпеки країни та захисту її національних інтересів. В основі національної безпеки є економічна безпека, яка надає реальні можливості для стабільного розвитку країни.

Національна безпека держави будується на економічній безпеці, однією з складових якої є продовольча компетентність. Проблема забезпечення продовольчої безпеки має важливе значення, що зумовлюється сучасним станом розвитку вітчизняного агропромислового комплексу, нарощуванням виробництва в якому відбувається екстенсивним шляхом.

Продовольчу безпеку пов'язують з національною, економічною безпекою, яка залежить від рівня розвитку аграрного сектора, включаючи особисті підсобні господарства; розвитку харчової промисловості; рівня експортно-імпорتنних операцій; рівня купівельної спроможності; культури населення; використання інноваційних технологій; фінансових можливостей підприємств; матеріально-технічного забезпечення та інвестиційної привабливості підприємств АПК; підтримки держави, наданні підприємствам АПК пільг, ефективної фіскальної політики.

Продовольча безпека – складна, історична категорія. Професор М. Й. Хорунжий дає наступне визначення продовольчої безпеки: "... як спроможність держави за будь яких обставин гарантувати і забезпечувати потреби населення в продовольстві на рівні науково-обґрунтованих норм споживання та у відповідності з його платоспроможністю і за цінами, що складаються на ринку продовольства" [1, с. 217].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням продовольчої безпеки займалися відомі вчені, серед яких слід виділити Л. Канторовича, А. Маршалла, Д. Рікардо, А. Сміта та ін. Питанням державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки приділяли увагу українські та зарубіжні вчені. Серед українських авторів слід виділити, зокрема, О. Гойчук, В. Бойко, П. Саблук, П. Борщевський, Л. Дейнеко, М. Корецький, В. Шамрай та ін. Серед зарубіжних теоретиків питаннями забезпечення продовольчої безпеки займалися такі вчені як В. Балабанов, Є. Борисенко, Є. Серова та ін. Основи відтворювального підходу до аналізу регіональної економіки, специфіка регіональних ринків розкриті в працях В. Лексина, Р. Маршалової, А. Новосолова, В. Овчинникова, Б. Орлова та ін. Проте дослідження проблем продовольчої безпеки, зокрема

© В. Г. Настич, 2016

Бібліографія ДСТУ:

Настич В.Г. Сучасний стан продовольчої безпеки України / В.Г. Настич // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2016. – №3 (35). – С. 30 –34

References (APA):

Nastych, V. (2016). Suchasnyi stan prodovolchoi bezpeky Ukrainy [current state of food safety ukraine]. Visnyk Berdians'koho universytetu menedzhmentu i biznesu, 3(35), 30 –34 (in Ukr.)

у нових економічних умовах, не можна вважати вичерпаними.

Як відомо з трактування Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) – світової організації, що опікується сільським господарством і продовольством, визначено ще у 1996 році: «продовольча безпека забезпечена у тому випадку, коли всі особи в будь-який час мають фізичний та економічний доступ до безпечного й повноцінного продовольства, достатнього, щоб задовольнити свої фізіологічні потреби і переваги, які необхідні для активного та здорового життя [2].

Вітчизняні науковці, зокрема В. Бойко, В. Власов, Б. Пасхавер, досліджуючи проблему підтримання прийняттого рівня продовольчої безпеки, зазначають, що головним компонентом здоров'я нації, нормального відтворення людського потенціалу є доступне збалансоване харчування на основі екологічно чистої продукції. У центрі проблеми продовольчої безпеки стоїть людина – громадянин країни і споживач. Майбутнє держави, яка ставить за стратегічну мету досягнення стабільності економічного розвитку, пов'язане з її здатністю підтримувати власний замкнений цикл виробництва продуктів харчування.

Нестійка динаміка розвитку вітчизняного АПК, внутрішнього продовольчого ринку і споживання населенням основних продуктів харчування свідчать про наявність численних суперечностей, які потребують швидшого розв'язання. Від рівня мобільності та успіху перетворень залежить здатність держави підтримувати одну з найважливіших складових економічної безпеки – продовольчу.

Стратегічною першоосновою існування будь-якого способу виробництва є зростання виробництва продуктів харчування [3, с. 11]. Без цих найцінніших ресурсів нації неможливе її існування, а тому як сам стан, так і механізм забезпечення продовольчої безпеки, як системи життєзабезпечення країни, є визначальним і важливим чинником для формування системи економічної та національної безпеки держави [4, с. 22].

На думку науковців, продовольчу безпеку слід розглядати через призму наступних складових. По-перше, забезпечення продовольчої безпеки тієї чи іншої країни, а також її регіонів пов'язане з гарантованим стійким і достатнім рівнем виробництва продовольства, що у повному обсязі забезпечує запити її населення. По-друге, продовольча безпека може бути досягнута тільки тоді, коли гарантовані фізичні й економічні умови населення при доступі до продовольства. По-третє, з метою досягнення продовольчої безпеки продукція сільськогосподарського виробництва повинна стабільно й у достатній кількості поставлятися

як на регіональні, так і світові ринки. І останнім елементом продовольчої безпеки є забезпечення населення доброякісним продовольством, що не наносить шкоди його здоров'ю.

Такий підхід вказує на те, що повинно забезпечуватися не тільки виробництво достатньої кількості високоякісного продовольства, але й підтримка адекватних і безперервних поставок сільськогосподарської продукції як на регіональні, так і світові ринки.

Продовольча безпека досягається при наявності відповідних систем та механізмів, які гарантують достатній обсяг виробництва і поставок продовольства й адекватно реагують на ризики, що можуть викликати перебої в цій сфері. Важливо й те, що у вирішенні питань продовольчої безпеки необхідна тісна взаємодія всіх регіонів.

Метою даного дослідження є аналіз продовольчої безпеки України та формування задач по забезпеченню продовольчої безпеки як складової національної безпеки в сучасних умовах, а також визначення напрямів політики держави та розробці методів удосконалення системи державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки.

Основні результати дослідження. На сьогодні для України головним пріоритетом забезпечення належного рівня продовольчої безпеки є насичення ринку власною сільськогосподарською і продовольчою продукцією. Основою сільськогосподарського виробництва є рослинництво і тваринництво, оптимальні параметри існування якого можливі тільки в тандемі природно-технологічного розвитку як рослинництва, так і тваринництва.

На світовому рівні прикладом цього може бути «зелена революція», в результаті якої у 1961-1997 рр. виробництво основних зернових культур збільшилося втричі, спостерігався швидкий ріст продуктів тваринництва і, перш за все, м'яса, – відбулася м'ясна революція» [5, с. 55].

Б. Пасхавер у статті «Цінова конкурентність аграрного сектору» продовольчу безпеку країни визначає таким чином: забезпечення доступності і достатності продовольчого споживання всім верствам населення переважно за рахунок вітчизняного агропродовольчого виробництва» [6, с. 80].

Попри деякі відмінності, спільним для всіх визначень є два ключові моменти: 1) продовольча безпека – це гарантування достатності та доступності продовольчого забезпечення громадян країни; 2) продовольча безпека – це забезпечення громадян країни продовольчими товарами головним чином власного виробництва (як мінімум 70 % [7, с. 81]).

Продовольча безпека країни залежить, головним чином, від стану розвитку аграрної сфери економіки. Глибока криза аграрного сектору й

усього АПК погіршила продовольче забезпечення країни, сировинної бази легкої та харчової промисловості. Скоротився і якісно знизився раціон харчування основної маси населення.

Одним із факторів стабільності продовольчої безпеки є формування відповідних регіонів з наданням відповідних прав щодо її забезпечення. Політологи, соціологи, економісти, спеціалісти всіх рівнів управління України схильні до дум-

ки, що процес створення потужних регіональних формувань у майбутньому набере чітких ознак і стане досконалішим елементом розвитку нашої держави [8, с. 10].

Якщо провести оцінку стану продовольчої безпеки України в наступний час за вищенаведеними критеріями, то її можна оцінити як катастрофічну. Рівень споживання населенням України м'ясо-молочних та рибних продуктів харчування є на досить низькому рівні (табл. 1).

Таблиця 1

Рівень споживання населенням України основних видів продуктів харчування (на одну особу в рік, кг)

Види продуктів	Раціональна норма споживання	2000	2005	2010	2015
Мясо і м'ясопродукти	83	33,1	33	39	50,9
Молоко і молокопродукти	380	209,9	199	226	209,9
Яйця, штук	290	163	166	238	208
Риба та рибні продукти	20	7,2	8	14	8,6
Хліб і хлібні продукти	101	121,8	125	124	103,2
Картопля	124	121,9	135	136	137,5
Овочі та баштанні культури	161	95,9	102	120	160,8
Плоди, ягоди і виноград	90	221	29	37	50,9
Цукор	38	326	37	38	35,7
Рослинна олія	13	8,9	9	14	12,3

Для життєдіяльності людини необхідний повноцінний набір продуктів харчування, який забезпечує її розвиток, здоров'я, якість життя, працездатність, творчий потенціал, активне довголіття.

На думку експертів Міжнародного інституту порівняльного аналізу, для України найраціональнішим є формування десяти регіонів, які територіально можуть збігатися з такими поняттями, як територіально-виробничі комплекси.

Більшість науковців, розглядаючи проблеми продовольчої безпеки схиляються до думки, що

основним критерієм при розгляді продовольчої безпеки повинна бути здатність держави гарантовано задовольняти потреби в продуктах харчування населення; країни як за звичайних, так і надзвичайних умов, при цьому її забезпечення повинно спиратися на нормальний фізіологічний та інтелектуальний рівні життєдіяльності населення.

Енергетична цінність середньодушового добового раціону харчування має різку диференціацію, сучасний стан якого в Україні наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

№ п/п	Індикатори та порогові значення індикаторів стану продовольчої безпеки в Україні	Порогове значення	Фактичне значення						
			2010	2011	2012	2013	2014	2015	
1	Добова калорійність харчування людини, тис. ккал	Не менше 2,5	н.д.	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,7
			Споживання (в рік/люд.)						
2	м'яса і м'ясопродуктів, кг	Не менше 83	52	51,2	54,4	56,1	54,1	50,9	
3	риби і рибпродуктів, кг	Не менше 20	14,5	13,4	13,6	14,6	11,1	8,6	
4	молока і молочних продуктів, кг	Не менше 380	205,6	204,9	214,9	220,9	222,8	209,9	
5	яєць, шт	Не менше 290	290	310	307	309	310	208	
6	цукру, кг	Не менше 38	37	38,5	37,6	37,1	36,3	35,7	
7	картоплі, кг	Не менше 124	127,5	139,3	140,2	135,4	141,0	137,5	
8	овочів і баштанних, кг	Не менше 161	144,1	162,8	163,4	163,3	163,2	160,8	

№ п/п	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення	Фактичне значення					
			2010	2011	2012	2013	2014	2015
9	фруктів, ягод, горіхів і винограду (без переробки на вино), кг	Не менше 90	н.д.	52,6	53,3	56,3	52,3	50,9
10	рослинного масла та інших рослинних жирів	Не менше 13	14,6	13,7	13,0	13,3	13,1	12,3
11	хліба і хлібопродуктів, кг	Не менше 101	111	110,4	109,4	108,4	108,5	103,2

Ефективне аграрне виробництво є основою забезпечення продовольчої безпеки держави, задоволення населення основними продуктами харчування в достатній кількості та різного асортименту. Проблеми розвитку аграрного сектору, актуальні тенденції цінової світової кон'юнктури на продовольчі ресурси, недостатня увага держави до проблем галузі створюють передумови для виникнення кризових явищ у забезпеченні населення продуктами харчування. Продовольча безпека – це стан виробництва продуктів харчування в країні, що здатний повною мірою забезпечити потреби кожного члена суспільства в продовольстві належної якості за умови його збалансованості та доступності для кожного члена суспільства.

Одним із основних підходів управлінських структур державного рівня у сфері виробництва та перерозподілу продукції АПК (харчування) полягає у тому, щоб на оптимальному рівні як із правового, так і економічного погляду здійснювати перерозподіл продукції АПК (харчування) всередині держави з метою забезпечення продовольчої безпеки регіонів, і лише після цього розв'язувати проблеми експорту їх за межі України.

Держава повинна забезпечити законодавчу і матеріальну базу для виробників, переробників та усіх інших учасників процесу доставки кінцевого продукту до споживача (населення). Останніми роками в країні зроблені досить важливі кроки у цьому напрямі. Одним із них можна вважати те, що земля як засіб виробництв, одержала, згідно з конституційними положеннями, безпосереднього власника, яким стали жителі сільських територіальних громад. Наступним фактором є те, що в Україні набули правового визнання кілька секторів аграрного виробництва: сектор сільськогосподарських підприємств, фермерські господарства, корпоративні структури.

Механізми політики забезпечення продовольчої безпеки повинні здійснюватися на державному рівні, оскільки її забезпечення неможливе без централізації та координації дій всіх учасників цього процесу. Тому система продовольчої безпеки регіону повинна враховувати пріоритетність загальнодержавних інтересів у даній галузі, єдність і взаємозв'язок регіонального та національного відтворення і не ставити під загро-

зу продовольчу безпеку інших регіонів при реалізації власних інтересів.

Якщо ретельно проаналізувати всі загрози продовольчої безпеки, то зрозуміло, що захист від них єдиний – нарощувати власне виробництво. Але головна загроза продовольчої безпеки полягає в тому, що у населення не вистачає стимулів займатися сільським господарством. Цілі галузі сьогодні є нерентабельними.

Стратегія розвитку АПК має забезпечити відтворювальний процес збереження і захисту навколишнього середовища, життєдіяльності людей. Важливу роль у реформуванні АПК відіграє оптимальне поєднання державних і ринкових регуляторів.

Висновки. Введення сумарного показника інтегральної продукції тваринництва дає можливість, залежно від терміну та економічних обставин, визначити кількість виробленого білку тваринного походження і проводити з цим показником необхідні розрахунки щодо визначення місця і ролі галузі тваринництва у системі продовольчої безпеки країни.

В центрі продовольчої проблематики знаходиться споживач – громадянин країни, а ключ до розв'язання продовольчих проблем – динамічний розвиток вітчизняного АПК.

Література

1. Хорунжий М.Й. Розробка аграрно-продовольчої доктрини України – імператив часу / М.Й. Хорунжий. // Основні напрями високоефективного розвитку пореформеного агропромислового виробництва в Україні на інноваційній основі. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – С. 214-220.
2. FAO 1996. Rome Declaration of World Food Security and World Food Summit Plan of Action. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.fao.org/wfs/final>.
3. Хорунжий М.Й. Продовольча безпека: соціально-економічна суть, стан і показники / М. Й. Хорунжий // Економіка АПК. – 2003. – №6. – С. 9-16.
4. Янків М. Аграрна реформа як чинник продовольчої безпеки України / М. Янків // Регіональна економіка. – 2000. – №1. – С. 22-26.
5. Ковалев Е.В. Мировая продовольственная проблема: новые аспекты / Е.В. Ковалев // Мировая экономика и международные отношения. – 2003. – №9. – С. 53-59.

6. Пасхавер Б. Цінова конкурентність аграрного сектору / Б. Пасхавер // «Економіка України», № 1. – 2007. – С. 78-88.

7. Пасхавер Б. Цінова конкурентність аграрного сектору / Б. Пасхавер // «Економіка України», № 1. – 2007. – С. 78-88.

8. -Порогові значення індикаторів стану продовольчої безпеки держави визначено Методикою розрахунку рівня економічної безпеки України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022/4251/0>.

REFERENCES

1. Khorunzhyi, M. (2002). Rozrobka ahrarno-prodovolchoi doktryny Ukrainy –imperatyv chasu [Development of the agro-food doctrine Ukraine -imperatyv time]/ In M. Khorunzhyi (Ed.). Osnovni napriamy vysokoeffektyvnoho rozvytku poreformenoho ahropromyslovoho vyrobnytstva v Ukraini na innovatsiinii osnovi. – (S. 214-220). Kyiv.: IAE UAAN (in Ukr.).

2. FAO (1996). Rome Declaration of World Food Security and World Food Summit Plan of Action. . Retrieved from fao.org/wfs/final.

3. Khorunzhyi, M. (2003). Prodovolcha bezpeka: sotsialno-ekonomichna sut, stan i pokaznyky [Food security, socio-economic nature, status and performance]. Ekonomika APK. 6. – 9-16 (in Ukr.).

4. Iankiv, M. (2000). Ahrarna reforma yak chynnyk prodovolchoi bezpeky Ukrainy [Agrarian reform as a factor of food security of Ukraine]. Rehionalna ekonomika. –1. – 22-26 (in Ukr.).

5. Kovalev, E.(2003)/ Myrovaia prodovolstvennaia problema: novye aspekty [The global food problem: new aspects]. Myrovaia ekonomyka y mezhdunarodnye otnosheniya. 9. – 53-59 (in Ukr.).

6. Paskhaver, B. (2007). Tsinova konkurentnist ahrarnoho sektoru [The price competitiveness of the agricultural sector]. Ekonomika Ukrainy. 1. – 78-88 (in Ukr.).

7. Paskhaver, B. (2007). Tsinova konkurentnist ahrarnoho sektoru [The price competitiveness of the agricultural sector]. Ekonomika Ukrainy. 1. – 78-88 (in Ukr.).

8. Porohovi znachennia indykatoriv stanu prodovolchoi bezpeky derzhavy vyznachenno Metodykoiu rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy. Retrieved from zakon.nau.ua/doc/?uid=1022/4251/0.